

تاریخچه هیأت امناء

در شرایط حاضر نقش محوری دانشگاه ها در تولید علم و توسعه کشور انکار ناپذیر بوده، در چشم انداز بیست ساله نیز انتظارات بسیار گسترده ای از دانشگاه ها وجود دارد. دانشگاه ها مکلفند هم سو با گسترش روز افزون علوم و فنون و تکنولوژی های جدید و پیشرفته در جهان و با توجه به نیاز کشور، نیروی انسانی متدین و متبحر، با نشاط و فعال، بالنده و متفکر با توجه به نیاز کشور تربیت کنند، علاوه بر آن به تولید علم و بویژه علم بومی همت گمارند. بنابراین اداره امور دانشگاه ها بعنوان مغز متفکر جامعه باید قوانین و مقرراتی با ویژگی های متفاوت از سایر دستگاه ها داشته باشد. قانون تشکیل هیأت امناء به همین منظور در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده و تا حد زیادی اختیارات ویژه ای به دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی داده است. اما بدلیل نهادینه نشدن این تفکر در سایر دستگاه ها مشکلاتی را جهت استفاده مطلوب از قانون مذکور فراهم آورده است. تصویب ماده ۴۹ قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه و ماده ۲۰ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه راه را برای اداره امور دانشگاه با ویژگی های فوق هموار نموده است لیکن می بایست تلاش گسترده ای جهت عملیاتی شدن این ماده قانونی با حفظ رعایت سیاست ها و قوانین وزارت متبوع صورت پذیرد. از تأسیس اولین مؤسسه آموزش عالی در ایران حدود ۱۰۷ سال و از تشکیل اولین هیأت امناء حدود ۴۲ سال می گذرد. در زیر به تاریخچه هیأت امناء در قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته می شود.

الف) هیأت امناء قبل از انقلاب اسلامی:

از سال ۱۳۴۰ یعنی قبل از تأسیس وزارت علوم و آموزش عالی زمینه های هیئت های امناء دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی به صورت ها و ترکیب های متفاوت و پراکنده به گوش می رسید. از جمله در سال ۱۳۳۹ در اساسنامه دانشگاه ملی سابق (شهید دکتر بهشتی) هیئت امناء بعنوان رکن اصلی دانشگاه به تصویب رسید. اما دانشگاه شیراز براساس قانون تأسیس دانشگاه مصوب سال ۱۳۴۲ (هـ.ش) جزء اولین دانشگاه هایی بود که دارای هیئت امناء گردید. سپس دانشگاه صنعتی شریف در سال ۱۳۴۴ هیئت امناء خود را تشکیل داد. سرانجام در سال ۱۳۴۶ دانشگاه تهران نیز دارای هیئت امناء گردید. در اسفند ماه ۱۳۵۰ قانون هیئت های امناء مؤسسات عالی علمی و دولتی از تصویب مجلسین وقت گذشت، که پایه و اساس آن، قانون تشکیل و اختیارات هیئت امناء دانشگاه تهران بود. طبق آن، هیئت های امناء دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی دولتی با رعایت قانون تأسیس وزارت علوم و آموزش عالی به صورت یکپارچه و هماهنگ تشکیل می گردید. اعضای هیئت امناء مرکب از وزیر علوم و آموزش عالی یا نماینده تام الاختیار وی، ۸ نفر از شخصیت های محلی و کشوری که بتواند نقش مؤثری در توسعه مؤسسه مربوط داشته باشند، بودند. ضمناً در مؤسسات آموزش عالی خارج از پایتخت استاندار مربوط نیز عضویت داشت. در مؤسسات علمی وابسته به وزارتخانه ها و سازمان های دیگر وزیر یا مسئول مربوط علاوه بر وزیر علوم به اقتضاء سمت خود ریاست و یا عضویت هیئت امناء را داشتند. رؤسای مؤسسات عالی علمی بدون حق رأی در جلسات شرکت داشتند. وزارت علوم و آموزش عالی می توانست مقررات این قانون را در صورت اقتضاء در هریک از مؤسسات عالی پژوهشی دولتی دیگر و یا مؤسسات عالی علمی دیگری که به نحوی از انحاء از کمک دولت استفاده می نمودند به اجرا بگذارد. براساس اصلاحیه قانون هیئت امناء مصوب سال ۱۳۵۰ که در مرداد ماه ۱۳۵۳ به تصویب رسید، وزارت علوم و آموزش عالی مکلف گردید. برای هریک از دانشگاه های دولتی و غیردولتی و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی دولتی هیئت امنایی با ترکیب وزیر علوم و آموزش عالی یا نماینده تام الاختیار او، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه یا نماینده تام الاختیار او، دبیر شورای مرکزی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، چهار تن از شخصیت های بصیر و مطلع که نقش مؤثری در توسعه مؤسسه مربوطه داشته باشند، تشکیل دهد. در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی خارج از پایتخت استاندار و رئیس انجمن شهر مربوط نیز عضو هیئت امناء بودند.

در مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی وابسته به سایر وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی وزیر یا مسئول دولتی نیز به اقتضای سمت خود ریاست یا عضویت هیئت را داشتند. رؤسای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی بدون حق رأی در جلسات شرکت داشتند.

هیئت‌های امناء دانشگاه‌ها بتدریج با ترکیب شرح وظیفه فوق ایجاد و شروع بکار نمودند.

(ب) هیئت‌امناء بعد از انقلاب اسلامی :

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در کشور در اسفند سال ۵۷ تمامی هیئت‌های امناء دانشگاه‌ها به استناد لایحه قانونی مربوطه منحل گردید. لیکن برای جلوگیری از رکود اداره امور دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی هیأتی مرکب از وزیر علوم و آموزش عالی، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه و وزیر طرح‌های انقلاب تشکیل و تصمیم‌گیری در کلیه موارد فوق را بعهده گرفت. آن هیئت بعدها به هیئت سه‌نفره جانشین هیئت‌امناء معروف گشت که متشکل از وزیر علوم و آموزش عالی و رئیس سازمان برنامه و بودجه یا نمایندگان تام‌الاختیار آنان و آقای دکتر یدالله سحابی (عضویت با نام) بود.

هیئت سه‌نفره فوق‌الذکر از اسفند سال ۵۷ تا پایان سال ۶۹ طی سیه‌ونه جلسه تلاش نمود تا درباره مسائل و مشکلات مالی، اداری، استخدامی و سازمانی دانشگاه‌ها در چهارچوب قوانین و مقررات مربوطه تصمیم‌گیری‌های لازم را بعمل آورند.

هیئت سه‌نفره مزبور فعالیت‌های خود را از طریق کمیته‌های کارشناسی اداری، مالی و بررسی و تجدیدنظر و تدوین قوانین، آیین‌نامه استخدامی پیگیری و سازماندهی می‌کرد.

با گسترش کمی آموزش عالی و تأسیس دانشگاه‌ها و دانشکده‌های مختلف در اقصی نقاط کشور و همچنین افزایش شمار دانشجویان و توجه به پژوهش در سطوح بنیادی و کاربردی و توسعه‌ای و افزایش نیازها و خواسته‌ها و سایر عوامل موجب گردید اندیشه احیاء و شکل‌گیری مجدد هیئت‌امناء دانشگاه‌ها با هدف اعطای استقلال بیشتر در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری بروز نماید. مسئولان عالی رتبه وزارت فرهنگ و آموزش عالی برآن شدند تا قانون تشکیل هیئت‌های امناء دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی را تنظیم نمایند و نهایتاً در جلسات ۱۸۱ و ۱۸۳ مورخ ۹ و ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید و مقرر گردید مواد ۸، ۹ و ۱۰ آن طی لایحه‌ای جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردد.

لازم به ذکر است تا پایان سال ۱۳۶۹ به رغم تصویب قانون تشکیل هیئت‌های امناء مذکور در سال ۱۳۶۷ به موجب ماده ۱۱ آن کماکان هیئت سه نفره جانشین هیئت امناء به فعالیت خود ادامه داد. در بهمن ماه سال ۱۳۶۹ قانون نحوه انجام امور مالی و معاملاتی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که در تاریخ ۱۳۶۹/۱۰/۲۶ شورای نگهبان آن را تأیید نمود. متعاقب آن دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به ایجاد هیئت‌های امناء در دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی و تحقیقاتی وابسته همت گماشتند.

در حال حاضر در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۵۱ هیئت امناء شکل گرفته است. ضمناً برای دانشکده‌های جدید که در سال ۱۳۹۲ و بعد از آن بودجه مستقل خواهند داشت نیز هیأت امناء استقرار خواهد یافت.

خاطر نشان می سازد که دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله، دانشگاه شاهد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش، دانشگاه امام حسین (ع)، انستیتو پاستور ایران، موسسه عالی آموزشی و پژوهشی طب انتقال خون ایران و موسسه سرم و واکسن سازی رازی نیز دارای هیئت امنا می باشند.

نکته دارای حائز اهمیت آنکه با تصویب ماده ۴۹ قانون برنامه پنج ساله چهارم توسعه کشور از ابتدای سال ۱۳۸۴ دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی دولتی صرفاً براساس آیین نامه ها و مقررات اداری، مالی، استخ - سدامی و تشکیلات خاص، مصوبات هیئت های امنا مربوطه که به تایید وزرای علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی حسب مورد می رسد بدون الزام به رعایت قانون محاسبات عمومی، قانون استخدام کشوری و سایر قوانین و مقررات عمومی اداری، مالی و استخدامی اداره شده که با تاکید این مهم در قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه "بند ب ماده ۲۰" نقش هیات های امنا و استقلال دانشگاه ها پر رنگ تر گردیده است. ضمن آنکه اعتبارات این مؤسسات کمک تلقی شده و پس از پرداخت به هزینه قطعی منظور می گردد. این مواد قانونی برنامه ها که مصوب مجلس محترم شورای اسلامی می باشد می تواند بعنوان نقطه عطفی جهت افزایش کارایی هیئت های امنا و استقلال دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی تلقی شود. مشروط بر آنکه ساختار لازم جهت تحقق این ظرفیت قانونی در دانشگاه ها و ستاد وزارتخانه های مرتبط ایجاد گردد. در همین راستا نیز در سال ۱۳۹۰ کلیه دانشگاه ها و مؤسسات در ساختار خود واحدی ستادی در حوزه ریاست مؤسسه بنام دبیرخانه هیات امنا با تصویب هیات امنای خود و تایید و ابلاغ وزارت بوجود آوردند تا به عنوان بازوی ارتباطی بین اعضای اصلی، مسئولین دانشگاه و وزارت متبوع بوده و هماهنگی های لازم را برای پویایی هیات امنا و اجرایی شدن مصوبات بوجود آورند.